תיקון המקובלים לעשות סעד וסמך לשכינה | זוהר מטות מסעי בין המצרים תשפ"ו (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

סוד סמך השכינה על ידי הקבלה

הקדמה — המשך סוגיית הקדושה ותיקון חצות

מורי ורבותי, אחיי היקרים, היום ערב שבת קודש פרשת מטות מסעי, שבת מברכים חודש אב תשפ"ו. עלינו כעת להמשיך במה שהתחלנו בשבוע שעבר ובמה שהבטחנו. הכתוב אומר 'כל היוצא מפיו יעשה' (במדבר ל, ג), והרי הבטחנו בשבוע שעבר שנמשיך לנסות ולהבין את הסוד, את היסוד, ואת ההלכה למעשה של הסוגיה שאמרנוה כהמשך לסוגיית הקדושה, אך היא גם הסוגיה שנקרא לה סוגיית תיקון חצות. שהרי המקובלים האחרונים — וחיפשתי בזה עוד היום ואין בידי בהירות מלאה — האריז"ל, ואולי כבר קודם לכן בראשית חכמה, אף שאני עצמי לא ראיתי זאת קודם, ובדברי הרמ"ק לא ראיתי בזה בבירור — עשו מן הנקודה שהזוהר אומר שצריך לקום בחצות וללמוד תורה, גם עניין שצריך לבכות על החורבן.

מטרת לימוד הזוהר — בניין בית המקדש

וטענתנו היתה כי לדבר זה שייכות עמוקה עם דרך הקבלה, וזוהי כבר נקודה המבוארת קודם לכן בבהירות, אליבא דאמת בזוהר בפירוש, והרמ"ק מסבירה עשרות פעמים אולי בכתביו, כי מטרת לימוד הזוהר איננה סתם כדי להבין דבר מה. אין זו מטרה סתמית, אלא יש בה מטרה של קדושה. במילים אחרות, הכוונה, סוד הכוונה של מה שנכתב הזוהר ושל מה שלומדים זוהר, הוא אותו סוד ממש של בניין בית המקדש. הסוד של — ואפשר לקרוא לו באופן מדויק יותר — השיקום, ההקמה מחדש של הקדושה. שהרי בית המקדש הוא בית הקדושה, המקום שבו שורה הקדושה, המקום שבו שוכנת השכינה בעולם.

וכיוון שיש גלות, וכיוון שיש חורבן, ולא זו בלבד שיש חורבן אלא שהחורבן הולך ומחמיר מיום ליום, כמו שאומר הזוהר פעמים רבות. הזוהר אוהב מאד את לשון סוף מסכת סוטה, 'משחרב בית המקדש אין לך יום שאין קללתו גדולה מחבירו' (סוטה מט.) — בכל יום גדלה הקללה. כך אומרת המשנה או הגמרא בסוף מסכת סוטה, וכשהזוהר מדבר על הגלות הוא מביא לשון זו כמעט בכל פעם. והרי כל דבר אפשר לבארו בדרכים רבות, אך הוא מביא דבר מה בכך שהוא נוקט דווקא לשון זו באופן זה. ומה שהוא מבקש לומר הוא תשובה לדבר שהתחלתי לעורר עליו בשבוע שעבר ברמז.

בעיית הקדושה החיובית — השראת השכינה

מה שאני מבקש להבהיר הוא, שראו כי יש כאן בעיה, ונבארה. הבעיה היא שאת הקדושה השלילית — נושא הפרישות, ההתעלות להיות אדם טוב יותר, השליטה ביצרים — את זה אפשר להבין. אך נושא הקדושה החיובית, אשר איננה יכולה להתפרש אלא כהשראת השכינה, כמה שאנו קוראים 'עיקר שכינה בתחתונים היתה' (בראשית רבה יט, ז), כפי שרואה הקורא בתחילת פרשת בראשית ובפרשיות האבות — לדבר עם הקדוש ברוך הוא צריך שיהיה דבר טבעי כל כך, כמו לדבר עם אדם, לדעת, להיות נוכח במציאות השם, במציאות השכינה, שיהיה זה מן הדברים הטבעיים כמו יחסי אדם לחברו.

והדוגמה הגדולה לזה היא מה שאנו קוראים המקדש. שהרי גם המקדש אמנם כבר תיקון הוא לבעיה, ואולי לא היה צריך לדבר עליו כלל בפני עצמו. שכן זהו פירוש 'עיקר שכינה בתחתונים היתה' — מלכתחילה לא היה מקדש, וכן אצל אדם הראשון בגן עדן. את גן עדן אפשר לקרוא מקדש, שהרי לא היה עולם חוץ מגן עדן. כשאדם הראשון שוכן בגן עדן, זהו מקום שבו מתרחש 'וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום' (בראשית ג, ח) — כשם שאדם הראשון מטייל בגן, אף הקדוש ברוך הוא מטייל, שניהם מטיילים יחד.

המקדש כתיקון — לכל אחד יש בית

ומה שעשו מקדש, והמקדש הוא אותו עניין עצמו כמו 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שמות כה, ח), פירושו כמו שאמרנו פעמים רבות — לכל יהודי יש בית, וכשמסתובבים במחנה ישראל ושואלים היכן שוכן משה, אומרים משה שוכן כאן, והיכן אהרן, אהרן שוכן שם, והיכן אלעזר, והיכן קרח, והיכן ראובן — לכל אחד ואחד יש ביתו. והיכן שוכן הקדוש ברוך הוא? הקדוש ברוך הוא שוכן שם. הרי שהוא שוכן בקרבנו. ויש לו פעולותיו — יש פעולות שהן פעולות השם, שאנו מכירים בהן כהשראת השכינה, כהשגחת השם, והדבר טבעי כמו יחסים שבינינו.

האיכה הראשונה — אדם הראשון

אלא שכבר כאן יש שינוי, שכן על זה אומר המדרש שהאיכה הראשונה — שאומרים 'איכה ישבה בדד' (איכה א, א), שהיא הכותרת לאבלות השכינה — אף האיכה הראשונה שבכו עליה היתה של אדם הראשון. 'ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה' (בראשית ג, ט) — הקדוש ברוך הוא אומר לאדם איכה. איכה אותיות איכה הן, ואף שהניקוד שונה מעט, הרי איכה פירושו איכה. היכן אתה אדם? מה אירע לך? 'בגן אלקים היית' (יחזקאל כח, יג), ועד שפעם נפלת, ואינך עוד שם. אחר כך אף גירשוהו, 'ויגרש את האדם' (בראשית ג, כד), אך האיכה כבר נאמרה על עצם החידוש שנתחדש אצלו — שהוא שומע את הקדוש ברוך הוא ואינו יודע עוד, 'ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלקים' (בראשית ג, ח) — יש מקום שבו הקדוש ברוך הוא נמצא, ויש מקום שבו הקדוש ברוך הוא אינו נמצא. זוהי האיכה הראשונה, האיכה על אבדן גן עדן.

המקדש בא לתקן את החורבן

ואפילו כשיש בית המקדש, פירוש הדבר שיש בית שבו שוכן הקדוש ברוך הוא, משמע מכך שבבתים אחרים אין הקדוש ברוך הוא שוכן. וכבר יש בזה מעין חורבן. ובית המקדש בא לתקן את החורבן, כלומר, הוא חי בעולם שכבר יש בו נפילה מסוימת. לפני החטא, במצב המקורי לחלוטין, אין גם מקדש, וזה פירוש 'עיקר שכינה בתחתונים היתה'. אלא ש'באתי לגני אחותי כלה' (שיר השירים ה, א), אומר המדרש — חזרתי לגני, לגנוני, כלומר למקומי, 'למקום שהיתה עיקרה בתחלה', לא לגן חדש שנעשה, אלא לגני שלי, גני שיש לי בעצמי, 'ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם' (בראשית ב, ח), הגן שנטע הקדוש ברוך הוא בעדן מקדם, ששם היה גנו ושם שכן.

כשאמרו 'באתי לגני', כשעשו את בית המקדש, כשאמרו 'יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו' (שיר השירים ד, טז), 'באתי לגני אחותי כלה', עשו כביכול גן כזה. חוזר הקדוש ברוך הוא אל התחתונים כמו בגן, אך לא לגמרי כמו שהיה. שהרי אילו היה לגמרי כמו שהיה, לא היו עושים מקדש בפני עצמו וחול בפני עצמו. שם אין חול, ובבחינת גן עדן עדיין לא היה חול.

העולם לאחר החטא — לעולם לא שב לגמרי

אך כעת, מזמן אדם הראשון כבר יורדת אפילה, ומעולם לא שבנו לגמרי. 'אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו' (תהלים פב, ז) עדיין חל, אפילו בזמן בית המקדש, אפילו בזמן הגדול ביותר, בני האדם עדיין מתים — יהיה פירוש הדבר אשר יהיה, זו בחינת הגוף שמת, ואולי הנשמה אינה מתה —

אך במובן של העולם, שהרי מהו העולם, מאז חטא אדם הראשון לא היתה עדיין תקופה שבה בטל החטא לגמרי, אולי לחצי רגע במתן תורה, ואולי במלכות שלמה, אבל באופן יסודי לא. ועם כל זה היו תיקונים שבהם תוקן העולם, נעשה העולם טוב יותר, ועשו בית המקדש.

בזמן המקדש כנגד היום — בית ה' המזויף

כעת אומרים אנו, שבזמן המקדש לפחות היו בני אדם מדברים — לאן אתה הולך, מהיכן אתה בא, 'שמחתי באומרים לי בית ה' נלך' (תהלים קכב, א). לאן אתה הולך? הקדוש ברוך הוא. היום יכולים בני אדם לתלות שלט 'בית ה'' — לאן הולכים, הקדוש ברוך הוא — אך אני סבור שזה מזויף. יש כאן בפנימיות — ואיני אומר אם יש מצווה לעשות בית המקדש, אולי דבר טוב הוא — אך נשאר חורבן, שכן לומר סתם שיש מקדש, בית, מצווה, אין זה עצם הדבר. שהרי לומר שיש חורבן פירושו שאיננו יכולים לחיות, איננו מבינים מה פירוש לחיות בעולם שכזה, שבו לקדוש ברוך הוא יש בית ולי יש אלף.

וייתכן שיש טעם לזה, ייתכן שעל פי חסידות צריך לדבר על כך, ייתכן שסוף המטרה — אמנם יש מובן מסוים שכשבוכים על השכינה, בוכים באמת על חטא אדם הראשון, על האיכה, 'ויאמר לו איכה', היכן האדם שהלך ואבד מגן עדן אלוקים — ולצמצם זאת ולומר שבוכים רק על מקום השכינה, רק על מקום הבית, כבר מעין צמצום הוא, ראוי היה שיהיה הבכי גדול אף מזה, שיהיה נחלה בלי מצרים. עתה בין המצרים, ובין המצרים הוא הצמצום הגדול ביותר שיכול להיות, כל עוד הפה סגורה בין המצרים — שכבר עשה בית, אך נעשה תקוע בין המצרים.

נחלה בלי מצרים — מצרי גן עדן

ולעתיד לבוא, יודע אתה, שומר שבת כהלכתו, 'והאכלתיך נחלת יעקב אביך' (ישעיה נח, יד), נחלה בלי מצרים (שבת קיח.). ופירוש 'בלי מצרים' שיש כאן דבר שמעל גן עדן, מקודם למה שהיה, שהרי מהם מצרי גן עדן? מצרי גן עדן הם 'הכרובים ולהט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים' (בראשית ג, כד). זהו הגבול, שומרי הפתח של גן עדן, שהרגע שבו יש דבר זה — הוא עצמו החורבן, הוא עצמו שורש החורבן — שאומר שיש אדם ויש גן עדן, והאדם אינו בגן עדן. אולי יש מקום שהוא גן עדן, כמו ירושלים, מקום המקדש, ששם יהיה המשכן, ששם יהיה גן עדן.

והאמת היא שכל המשכן אינו אלא כדי להזכיר לאדם, כדי להזכיר לנו, 'אדם כי יקריב מכם קרבן' (ויקרא א, ב) — ידע אדם, כשם שאדם הראשון, שהיה פעם אדם הראשון שלא הצטרך למשכן, ששכן כולו כביכול במשכן, שכל עולמו היה בגן, שהיה בגן עדן. עוד נשוב לזה, ומיד נראה עוד דרך לומר זאת.

המצב המקורי — האדם והשכינה חברים

אך מה שברצוני לסיים כעת ממה שהתחלתי הוא, שיוצא שיש מצב ראשוני, מצב מקורי. המצב המקורי — כך יש לומר — של האדם, המצב המקורי של השכינה, הוא שהם חברים, הכול דבר אחד, הם הולכים יחד.

'והתהלכתי בתוככם' (ויקרא כו, יב) נאמר לעתיד לבוא, 'והתהלכתי בתוככם', שמא תאמרו בלא יראה, לפיכך 'ויראתם אותי' — עדיין יהיה פחד מסוים מן הקדוש ברוך הוא, אך האדם, כביכול, מטייל בגן, כמו 'אני ואתה נטייל בגן עדן' (סוטה יז.). היהודים והקדוש ברוך הוא, האדם והאל, מטיילים באותו גן יחד. זהו המצב המקורי, וזהו מצב העתיד, מצב הנשמות, שאם אין זה מצב העתיד של העולם, מכל מקום זהו מצב העתיד של הנשמות.

בינתיים — הבניין הגדול של הדורות

בינתיים היו מצבים שבהם עשינו בניין גדול, ועבדו עליו עבודה רבה. שהרי 'מיום העלותי את בני ישראל ממצרים' (שמואל ב ז, ו) לא אמרו לקדוש ברוך הוא לעשות מקדש. מעשה שלם הוא שאמר הקדוש ברוך הוא לדוד המלך, שאיש לא חשב על כך במשך שלוש-ארבע מאות שנה מאז היציאה, היה משכן, 'ואהיה מתהלך באהל ובמשכן' (שמואל ב ז, ו), עשיתי את כל אלה. הדבר לקח זמן ארוך, זוהי עבודה עמוקה מאד, 'עד אבוא אל מקדשי א-ל' (תהלים עג, יז) — עד שעושים בית המקדש היתה עבודה גדולה ביותר, אין זה דבר קטן.

והוצרכו לעבוד עבודה קשה כדי להביא אל העולם מחדש הרגשה של השכינה. אברהם אבינו כבר עבד, 'ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם' (בראשית כא, לג), עשה מזבחות, ייסד את מקום השכינה, 'בהר ה' יראה' (בראשית כב, יד), ויצחק אבינו עבד, ויעקב אבינו עבד, ומשה רבינו עבד, וכמו שאומר המדרש, שבעה דורות — עמרם, קהת, לוי — עבדו, כולם עבדו. סוף סוף היה אפשר לעשות מעין משכן, אף שהמשכן עצמו אינו אלא דבר זמני. סוף סוף לקח עוד חמישה עשר דורות, ויכול היה שלמה המלך לבנות בית המקדש. עבודה נוראה נעשתה כאן, ושיא העבודה היה שיר השירים, היום שבו עשה שלמה המלך את בית המקדש. זה היה שיא ההצלחה של הדבר.

מאימתי החל החורבן?

והאמת היא, שמאז אין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו. ויש לדעת מאימתי החל חורבן בית המקדש. ברצוני לומר עתה שהוא מחטא אדם הראשון, אך אפילו מן התיקון שנעשה בבית המקדש, מתי החל הדבר ליפול? כמו שאומר הכתוב, 'על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה' (ירמיה לב, לא) — מן הרגע שבו נעשתה, מן הרגע של 'באתי לגני אחותי כלה', מאותו הרגע החל לרדת.

אך הרגע שאנו קוראים לו הירידה הגדולה ביותר — כמו הלבנה שהיתה במילואה בזמן שלמה, לאחר ארבעה עשר דורות, לאחר ארבעה עשר מלכים, כארבעה עשר ימי הלבנה, וירדה לגמרי בחזרה — הוא בזמן צדקיהו, בזמן חורבן בית ראשון, שאז נעשתה השפלות הגדולה ביותר, ונחרב בית המקדש. וכעת, כמו שאומר הכתוב, 'אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה' (תהלים עד, ט). אין אנו רואים אותות, לא מועדי א-ל בארץ, אין אנו רואים בית המקדש, אין אנו רואים שכינה, אין לנו נביא, אין אנו יודעים מה מתרחש עוד בעולם. 'ואין אתנו יודע עד מה' — כבר אמר זאת בפירוש.

עובדת אבדן השלמות

וכאן יש אמת. אמנם אפשר תמיד לומר שאמר זאת כשהיה מדוכא, וכשהיה שמח ראה כן. ואמנם אפשר תמיד למצוא חיזוק, וצריך למצוא חיזוק, ועוד נדבר על כך. אך עצם עובדת קיומה של שלמות, של דרך חיים שלמה, שבה האדם והשכינה אינם סתירה, שבה אפשר לחיות את שניהם כאחד, שבה אפשר להתקרב, 'והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלקים' (ויקרא כו, יב) — היא דבר שהיה, שהיה לנו פעם, אך אבד. וביום שחרב בית המקדש — ואני סבור שכשמדברים על חורבן בית המקדש מתכוונים לחורבן בית ראשון, שכן בית שני פעל דבר מה, תיקון מסוים פעל, אך לא תיקון נצחי, בניין רופף היה כל בית שני — ומאז אנו מאבדים אותה.

פירוק הקסם מן העולם

כעת, בכל פעם שמדברים על כך, כמו שאמרתי, יש חכמים בני זמננו המדברים על "פירוק הקסם" מן העולם, על כך שהעולם נעשה עולם ריק, שאין בו מלאכים, לא שרפים, לא שדים, לא רוחות, לא מזלות. אין אנו מאמינים היום בכלום. בקושי יש בני אדם המאמינים עדיין בקדוש ברוך הוא שהוא לכל הפחות מקור הכול. היהודים החסידיים מאמינים בקדוש ברוך הוא שהוא בכול, אך רק אחד.

ובמובן מסוים, זה מה שהחסידות — ומן הראוי שאבהיר זאת — זה מה שהחסידות באה וחידשה. לא שלא היתה התנגדות ומחלוקת אמיתית, אך אני סבור שאלה שהבינו היטב תמיד הבינו כך. הגאון מווילנא לא הבין, מה אעשה. אך אני לומד את הרמב"ם, ואני לומד זוהר, ואני לומד את הרמ"ק, וזה כתוב בכל הספרים השונים בלי שום ספק. אלא שמה שהחסידים חידשו — שיהא 'מלא כל הארץ כבודו' (ישעיה ו, ג), שתמיד אפשר למצוא את הקדוש ברוך הוא, אין הבדל, אפילו במקום ההסתר הגדול ביותר, "אנכי מי שאנכי", אפילו אלופו של עולם, "בכל תנועה ותנועה", כל אותם נוסחאות

— יש להבינו כמעין ניסיון, כמעין מאמץ לתקן את הבעיה שנעשה העולם ריק.

ההיסטוריונים על תפיסת העולם המכניסטית

והרבה מאד היסטוריונים מדברים על כך לאחרונה — ומובן שברצוני לחלוק מעט על ההיסטוריונים — אך הם מסבירים שכשקוראים ספרים מן התקופה שאנו קוראים לה תקופת הראשונים, ימי הביניים, רואים כיצד היה העולם מלא בדברים מיסטיים כלשונם. העולם מלא קסם, העולם מלא בדברים חיים. יש רוחות, נשמות, גלגולים, מלאכים, מכל המינים. פעמים רואים אותם, פעמים חשים אותם, פעמים מאמינים בהם, אך העולם מלא בכל אלה.

ובאו המדענים, המדע המודרני, וריקנו את העולם. הם עשו את כל העולם כמו מכונה, היא נעה, העולם דבר מת הוא. כמו שאומרים, יש הסוברים שיש אל המנהיג אותו מלמעלה, כמו שען שעשה את כל הדבר. יש הסוברים שהוא אף משגיח. אך זו התמונה שיש לנו, וזו נקראת תפיסת עולם מכניסטית. העולם מכני, הכול כמו מכונה. דבר מת, במילים אחרות, דבר מת. העולם מעצם מהותו דבר מת הוא. את כל השדים גירשו, אין שדים, אין רוחות, אין מלאכים, אין נשמות, אין כל אלה בדרך המודרנית להסתכל על העולם.

וזה שונה מאד מן הדרך הישנה להסתכל על העולם, שבה העולם מלא בכל מיני ברואים, בכל מיני מלאכים, בכל מיני רוחות, בכל מיני דברים חיים. שייתכן שעל כל עץ יש מלאך שאפשר לראותו. הולכים ליער וחשים, כך חשו בני אדם פעם, כך מספרים מעשה. ואני סבור שהמעיין בספרים ישנים שונים ובמעשיות ישנות רואה שאכן כך היה המבט.

המודרניזם — בתקופות שונות

ואכן, במקומות אחרים הגיעה הבשורה, או הצרה, של המודרניזם, של הזמן המודרני, בתקופות שונות. פעמים שומע אדם שסבא-רבא שלו עוד חשב שהעולם מלא שדים. במקומות עדיין לא הגיעה הבשורה. אינני מכיר אף אדם אחד, או כמעט אף אדם אחד, החי לגמרי כמו שמספרים כביכול על פעם. אך במקומות אחרים הגיע הדבר בזמנים אחרים, אותו מבט חדש שהעולם ריק.

שלוש-ארבע שיטות בהכרת המציאות

כעת, יש להבין שלבעיה זו יש תשובות שונות, ואף התשובה החסידית, שהיא נושא 'מלא כל הארץ כבודו', עדיין יש בה בעיה. אכן, אנו בעד החסידות, ואם אין עצה אחרת ראוי לומר כך, אך עדיין יש בזה בעיה מסוימת. ומדוע? או שאין זו בעיה, אולי זהו התיקון השלם, ורק צריך אני להדגישו. והוא, שבמובן מסוים נשאר עדיין הכול אותו דבר.

כלומר, נבין. יש כאן שלוש שיטות. יש שיטת הקבלה — והלומד קבלה קלאסית רואה זאת, ומיד נסביר את שיטת הקבלה יותר. שיטת הקבלה אומרת שיש אלוה, הקדוש ברוך הוא מנהיג הכול, וכוחו בכול, ואין חולק על כך. והאור, אור עצמות אין סוף, מתפשט דרך סדר ההשתלשלות עד האחרון, עד 'שולטון קטן שבים', עד הרמה האחרונה של סדר ההשתלשלות. איש מעולם לא חשב שיש דבר שהוא יוצא מתחום הוראתו ומתחום ממשלתו, אין בזה שום ספק, אפילו לא ב"אחיזתם בכללות ממשלתו", אפילו לא בסטרא אחרא, בזה מעולם לא חלק איש.

אך עדיין יש מדרגות, עדיין יש מדרגות של השתלשלות, מדרגות של התלבשות, והן דברים אמיתיים. ואפשר לראות זאת, שלכן כל אחד בכלל ישראל שהוא מקובל כמעט מאמין שיש שדים, יש רוחות, יש נשמות, יש מלאכים, יש ספירות, יש כל מיני רמות בין עצמות אין סוף לבינך. ואף שעצמות אין סוף הוא גם בתוך כל ספירה, ו'מסובב כל עלמין וממלא כל עלמין' (תיקוני זוהר), אך העולמות קיימים, ובכל אותם עולמות, לכל אחד ואחד מן העולמות יש חיות מסוימת לעצמו.

כלומר, הוא מקבל אותה מן האור אין סוף, שמתפשט בהם, אך יש לו חיות מסוימת לעצמו, ואפשר לדבר עליה. ויוצאים החוצה, וכשמסתכלים על העולם רואים עולם מלא — כאן יש בית המקדש, שם יש ירושלים, לכל דבר יש קדושה לעצמו. אמנם, סוף כל סוף, כל הקדושות שורשן מן האין סוף המתפשט בהם, אך אין הוא מדבר רק על האין סוף, שכן הוא חי בעולם, והעולם מלא חיות, מלא חן, מלא דברים חיים. זהו המבט הקבלי.

המבט המת בכמה ספרי חסידות

בספרי חסידות — כלומר בכמה ספרי חסידות לפחות — נשארים בזמן מסוים, או שיש בני אדם המבינים שנשארים מעט להסתכל במבט המת. כלומר, כל העולם עדיין אותו דבר. אין ריבוי גוונים, אין ריבוי ציורים, אין הבדל בין מלאכים ושרפים. מה ההבדל?

אני מסתכל לעתים בפירושים חסידיים על קבלת האר"י, ואני רואה — לא נאמר בו עצמו, אך אפילו הקאמארנער פעמים רבות — שקורה דבר פלא. האריז"ל בא ואומר שיש שם מסוים לבין המצרים, שם אחר לפסח, שם אחר לסוכות, והלומד ספרים חסידיים רואה שבעצם הכול פירושו אותו דבר. אין עוד מלבדו, אין שמות, וכוונת הכוונות של בין המצרים היא להראות שאין עוד מלבדו אפילו בין המצרים. וכוונת פסח אותו דבר, וכוונת סוכות.

ואינני חולק על כך, אך מדוע טרח האריז"ל ועשה כל כך הרבה כוונות וכל כך הרבה שמות, ושמות מיוחדים לדבר זה, וכוונות מיוחדות לדבר זה, ומעשיות מיוחדות לדבר זה, כדי שדרכם יגיע ויחזור וישיבם אל האחד, לומר שהכול הוא אין סוף? חלילה, האריז"ל אף הוא אמר שהכול הוא אין סוף. אך לכן החיים הם בעולם, והעולם, נאמר לאחר חטא אדם הראשון על כל פנים, אופן התיקון של העולם הוא על ידי עמידה על אותה חיות מסוימת, על אותה חיוניות מסוימת של כל דבר יחיד, של כל חלק ממוצע בעולם, של כל מדרגה, של כל מלאך, של כל חפצא דקדושה, וכיוצא בזה. לא היה זה לעשות הכול שווה, לעשות הכול כאילו הכול אותו דבר.

ארבע השיטות בהרחבה

ועל זה אני אומר שיש כאן שיטות. יש שיטת האתאיזם, האומרת שהכול שווה, ואין עוד, אין אלוה. האפיקורסים צועקים אין אלוה. ונאמר שיטת עבודה זרה אחרת. יש עבודה זרה האומרת שיש כל מיני אלים, וכל אחד הוא אל, והפרסים צועקים שאלוהם אל, והמצרים צועקים שאלוהם אל. בקיצור, יש כל מיני אלוהים אחרים, אלוהים לרבים, אלים רבים. זו שיטה רעה, כלומר, יש דברים רבים, אך אלים אחרים רבים, כוחות אמיתיים אחרים רבים.

אחר כך יש שיטה האומרת שיש רק דבר אחד, שהכול אותו דבר, הכול שווה, ואל אחד מנהיגו. זו שיטת החסידות. אך היא חסרה, אף שיטה זו חסרה. שכן שתי שאלות נפרדות יש כאן. שאלה אחת — האם הכול שווה, האם הכול אותו דבר, והשאלה האחרת — האם יש אלוה. ואין זו אותה שאלה. ויש לדעת זאת, שפעמים רבות סבורים בחסידות שזו אותה שאלה. אם הכול שווה, אזי הכול אל אחד. אך ייתכן שהכול יהיה שווה ובכל זאת יהיה ריק.

ובמובן מסוים, האמונה שהכול שווה, שהכול אותו דבר, היא עצמה פגם, היא עצמה שקר. יש ריבוי גוונים בעולם. הקדוש ברוך הוא עשה את העולם כך שיהיו בו כל מיני דברים. ומן הראוי לומר שהקדוש ברוך הוא הוא עובדה בעולם, ומכחישים במקצת את המציאות כשאומרים שהכול אותו דבר. ומי שמכחיש את המציאות מכחיש את השכינה, שכן השכינה היא זו שיש לה הכרעה על כל הפרטים, על כל השינויים שיש בעולם.

הרי שיוצא שאפשר להיות ארבע שיטות. כלומר, ייתכן שהכול שווה בלא אלוה, וייתכן שהכול שווה עם אלוה, אך עדיין יש חיסרון של "הכול שווה", שהוא כל הזמן מעלה, אך הכול הוא בלא אלוה. אחר כך ייתכן שהכול שונה, הכול נפרד, אך יש אלוה — זו שיטת עבודה זרה, שיש בה חיסרון גדול של "הכול נפרד", פירוד, אך יש בה מעלה שיש בה אלוקות. אחר כך יש שיטה רביעית, היא שיטת הקבלה — יש דברים רבים, ויש אלוה, ויש אלוה אחד. אל אחד מחיה את כל הדברים הרבים.

זו השיטה הרביעית, ואינני יודע אם החסידות חולקת על כך, אך זו שאלה של דגש — זו השיטה הנכונה. שגם יש אלוה, וגם יש עולם, והעולם מלא אלוקות, מלא הארת אלוקות, מלא דרכים אחרות לדבר עם האל, ומדרגות רבות, ואפילו תרח ריקא — תרח ריקא דבר חי הוא, אין לו כוח מיוחד

לגמרי, מלכותו בכל משלה, אך יש לו אפילו דבר שיש למשול בו, שאין מלך בלא עם, והקדוש ברוך הוא מושל עליו. זהו המבט של יחודא תתאה, אך חשוב לתפוס שזו דעת שלמות הכרת המציאות האמיתית — שלמות הכרת המציאות היא השיטה הרביעית, ולא השיטה השלישית, ולא השיטה השנייה.

הבעיה לאחר החורבן — אתאיזם ולא עבודה זרה

הרי שנשוב למקום שבו אנו עומדים, ואנו אוחזים בכך שהיה תיקון, שעשו בית המקדש, שיש מקום שבו תחול הקדושה, אך הוא נשבר. וכשאומרים שנשבר, אני סבור שזה יותר בזמן האתאיזם מבזמן העבודה זרה. כלומר, אינני מכיר יהודים רבים שמפני שיש חורבן בית המקדש החלו בעבודה זרה. אולי היה זה פעם ניסיון בבית ראשון, אך מבית שני אין זה הניסיון, וזה באמת ההבדל בין חורבן בית ראשון לחורבן בית שני. ואמנם נחשוב על זה פעם אחרת.

אך על כל פנים, כל מה שהוא מחורבן בית שני, בעייתנו אינה שאולי יש אל אחר, שאולי יש יותר מדי דברים אחרים, אלא הבעיה היא שאין כלום. כמו שהוא אומר, אין עוד נביא וחוזה, אין אתנו יודע עד מה. לא נאמר "ואולי אהיה להם", כמו שנאמר בפסוקים אחרים. ואפשר חס ושלום, 'ומה תעשה לשמך הגדול' (יהושע ז, ט)? ולמה יאמרו הגוים? הגוים יאמרו שאולי אלוהם חזק יותר, כמו שאמר משה רבינו, כמו שאמר יהושע בן נון — לא, אין כלום.

האין הולך ומחמיר מיום ליום

כעת, את האין הזה יש להבין. הזוהר אומר, מניחו כך, והרמ"ק מסבירו — האין הזה הולך ומחמיר מיום ליום. כלומר, מה שהגוים אומרים שאירע במאה השבע עשרה, שאז החלו לתפוס שהעולם ריק — אומרת התורה, יודעים היהודים, שהדבר החל ביום שנחרב בית המקדש. כבר בעיה בת אלפיים שנה היא, ואולי יותר, אולי כמו שאני אומר מבית המקדש הראשון, אולי מחטא אדם הראשון, בעיה עתיקה בהרבה.

מדוע פתרו הקבלה והחסידות בעיה?

אלא מה? ואם כן, מדוע אומרים אנו שהרי רואים את העובדה — אף אנו מודים שבאה קבלה, באה חסידות, והן באו לפתור בעיה מסוימת? הרמב"ם, הראב"ד, רבנו סעדיה גאון היו להם בעיות אחרות, שכן לא היו להם בעיות אלה. אין חשים מהם שהם מדברים על נבואה, שהם מדברים על השראת השכינה, שהם מדברים אלינו על דברים ש — אמנם אולי אין להם עכשיו, זמנית נשברו — אך אין הם מדברים עליהם כדברים שאין יודעים כלל מה הם. מה שאין כן בדורות האחרונים, שצריך תחילה בכלל לבאר מהו הדבר.

מהו פשר ההבדל הזה? פשר ההבדל, אומרים המקובלים, הוא שזהו פשוט המשך, שלב נוסף של ירידת השכינה. מן הרגע שנחרב בית המקדש, החלה השכינה לרדת.

הרמ"ק על סוד הקץ

אומר הרמ"ק כך, דבר פלא, שכשחשבו — שהרי עוסקים הרבה בתורות הקץ, מתי צריך משיח לבוא, מתי צריכה להסתיים הגלות, "מהו סוד הקץ האחרון?" — אומר הוא, שכשמתבוננים רואים שהצורך, כמו שהוא מבאר, ואפשר לעיין ולראות אם אמר כך בדיוק, ואוכל עוד לומר כיצד אני מבין זאת.

דניאל, למשל, חשב שבעים שנה הן שיעור הגלות. ומהו פשר הדבר? פשר הדבר הוא שהעולם יכול להתקיים — העולם, נאמר העולם היהודי — יכול להתקיים רק כפי שיש בו חיות מסוימת, שאותה קוראים בקבלה "יחוד", השראת שכינה מסוימת. כלומר, כך צריך להאמין, כך מאמינים יהודים, שבלא בית המקדש אין העולם חי. לא ייתכן עולם אם האתאיסטים צודקים חלילה, שאז חורבן בית המקדש אינו מעלה ואינו מוריד. ואף אם החסידים צודקים, אינו מעלה ואינו מוריד, שכן הקדוש ברוך הוא מחיה את כולם בכל מקרה. אך אם יש הבדל בין עולם עם יחוד, עם שכינה, ובין עולם בלא שכינה, בפירוד — שכינה מיוחדת, שהיא 'אני ה' אלקיכם שאני מייחד שמי עליכם' באופן מיוחד — אזי כיצד יוכל העולם להימשך?

לא יוכל העולם להימשך לנצח בגלות. הגלות אינה יכולה להיות דבר נצחי. כלומר, אם יהיה דבר נצחי, יסתיים בנקודה מסוימת. או יסתיים בכך ש'ושבו בנים לגבולם' (ירמיה לא, טז), או יסתיים בכך ש'ואבדתם בגוים' (ויקרא כו, לח). שני אופנים יש שבהם יכול להסתיים, אך ודאי שמוכרח להסתיים. וכיוון שיש הבטחה מסוימת, יש תנאי מסוים, יש טבע מסוים, שכבר יודעים אנו שיש דבר כזה שלא ייתכן "ואבדתם בגוים", מוכרח שיהיה 'ושב ה' אלקיך' (דברים ל, ג), יש נקודה מסוימת.

שבעים שנה — דור שלם

כעת אומר הרמ"ק כך: דניאל חשב שבעים שנה — חשב, שבעים שנה הן 'ימי שנותינו בהם שבעים שנה' (תהלים צ, י). ואני סבור שירמיה חשב זאת, שהרי כתוב, וזה אמת. מהן שבעים שנה? שבעים שנה הן דור שלם. אחרי שבעים שנה לא נשאר זכר ממה שהיה. זו המציאות. בזוהר כתוב שהוא שכח את הלשון "שבעים שנה". על חוני המעגל נאמר, אכן, שאדם הקם לאחר שבעים שנה אין עוד העולם עולמו. דיברנו על כך בזמן פסח — 'עד כאן רחמי אב על הבן', אפשר למסור את המסורה עד שלושה או ארבעה דורות, ושבעים שנה הן פחות או יותר האופן החזק ביותר. אפשר לומר, כל עוד חי עוד אדם אחד, אפשר עוד לראות את הסבא בן שבעים שנה, הוא יכול עוד לדבר עמך. לאחר השמונים הוא כבר במעט בטל מן העולם, נאמר במאה, אך אין עוד שום קשר. מעט קשר, אך לא קשר של ממש. הרי שבעים שנה, זהו משך הזמן שיכול להיות.

התחדשות החיות — שפע חדש מן היחוד

כלומר, אם היה — במילים אחרות, כדי שהעולם יימשך, כדי שהיהדות תימשך, צריכה להיות חיות, צריכה להיות התחדשות החיות, שאותה קוראים אנו שפע חדש מן היחוד, שהיה פעם היסטוריה, "פעם היה", היה פעם. עתה יש יחוד. אני יכול להבין שתהיה גלות למשך שבעים שנה. במילים אחרות, בשנה אחת עוד יזכרו. בשנים הראשונות עוד יזכרו היהודים, 'על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון' (תהלים קלז, א). הם עוד זכרו. הם עוד זכרו את ציון. הם עוד יכלו לומר "איכה", 'איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר' (תהלים קלז, ד), 'אם אשכחך ירושלים' (תהלים קלז, ה). אכן, אפשר לחתום במקום אחר, "טובה בתוך הרעה", ידעו עדיין מה פירושו. באה עוד שנה, ואמרו כבר בקול חלוש יותר. באה עוד שנה, ונעשה חלוש עוד יותר. אכן, הכינוס נעשה חלוש בכל שנה, שכן שוכחים, ואין יודעים ממה שהיה.

חשב ירמיהו הנביא, אחרי שבעים שנה, או שהקדוש ברוך הוא יגאל את היהודים, או לא, או שלא יהיו עוד יהודים. יש רק אחת, כמו שאמר רבי בונם, או שלא יהיו עוד יהודים. יש רק שתי האפשרויות הללו. זהו ביסודו מה שהקץ בנוי עליו, או אחת הסברות שהקץ בנוי עליהן. וכיוון ששבעים שנה לא ייתכן, מוכרח שיהיה יותר. אך הקדוש ברוך הוא הראה לנו טוב יותר.

המדרגות בשכינה — איש לא יכול לשער

אמת, דניאל כבר אמר שאפשר לומר שבעים פעמים שבעים, יש גדולות יותר. במילים אחרות, ככל שיכלו לשער הצדיקים הקודמים, ירמיהו הנביא, או בני אדם אחרים שהיו מאוחר יותר בזמן החורבן, אמרו שלא ייתכן שתימשך הגלות הרבה יות

ר מכך וכך שנים. כל זה היה השערותיהם עד כמה עמוק, כמה מדרגות יש בשכינה. אפשר לומר זאת בדרך חיובית, ואפשר לומר זאת בדרך שלילית. אומר אני זאת בדרך החיובית.

כלומר, הם חשבו שהרושם — בקבלה נקרא כך, הרמ"ק אומר כך, בלשון הזוהר כך — יחוד הוא כמו זריעה. נוטעים, 'אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה' (תהלים צז, יא). נוטעים אור, וצומח בו אילן, צומחים בו פירות היחוד, הנשמות, היהודים היוצאים מן היחוד של קודשא בריך הוא ושכינתיה, בית המקדש, ששם 'יראה כל זכורך' (שמות כג, יז), עושים יחוד, וממנו נולדים תינוקות, תינוקות יהודים. תינוקות יהודים פירושו תינוקות בעלי נשמה יהודית, שיש בהם קליטה, שיש בהם הרגשה ליהדות, שיש בהם הרגשה לשכינה.

משל הספיחים

ומה קורה אם מפסיקים לזרוע? אכן, שמיטה שכזו, 'ושבתה הארץ שבת לה'' (ויקרא כה, ב), נעשית שמיטה, אין זורעים. אך יודע כל אדם שאף בשמיטה צומח, וזה נקרא ספיחים. כלומר, מן הזריעה של אתמול יכול לצמוח. במילים אחרות, התינוקות יכולים ללדת תינוקות בעצמם, או שבמובן מסוים זה צומח מעצמו. ומשל הספיחים הוא משל טוב יותר — אין זורעים, אך נופלים מעצמם גרעינים משנה שעברה, ואיכשהו צומח מעצמו אף בלא שיזרעו. אמנם חלוש בהרבה, אין זו התחדשות, אין זה דבר חי, דבר מת הוא, אך צומח, זו תולדה, אור ותולדות, זו תולדת האש, תולדת האור, צומח.

וכל יהודי אמר פעם קץ, כל צדיק אמר פעם קץ. התבונן, עד כמה עמוק יכול הדבר לרדת? עד כמה רחוק? כמה פעמים יכול להימשך? כמה רמות יש? במילים אחרות, כמה רמות יש בשכינה? הרמה הראשונה, העתק ממנה, העתק מהעתק, העתק מהעתק. חשב זה, יש כאן שבעים רמות אחר כך. אמר השני, אלף רמות, אלף שנה, 'אלף שנים בעיניך' (תהלים צ, ד). אמנם, אלף שנה היא הגלות שכתובה בזוהר. אלף שנה היא הגלות. חשב הוא שהיא יותר מאלף שנה. או שזו תורה אחרת, יהדות אחרת, או שמוכרחת להיות גאולה. אין יותר מאלף מדרגות בשכינה. לא ייתכן.

המדרגות האינסופיות של ירידה

אך יודעים אנו שהגלות עדיין נמשכת באופן מסוים. וזה פירושו שכולם, אף לא אחד מהם הבין עד כמה עמוק ורחוק הדבר יורד, כמה מדרגות יש בשכינה, מהו שיעור קומתו — כלומר שיעור קומתו של יוצר בראשית, כמה רמות יש בשכינה — 'נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל' (עמוס ה, ב). היא תיפול, וכשתיפול לגמרי, לא תוסיף קום, כך מבאר הרמ"ק בגמרא, כשתיפול השכינה, שלא יהיה עוד היכן ליפול במדרגות האחרונות, כשתעמוד על האות ת' — אז יבוא "בתולת ישראל".

הבעיה היא שהתגלה שיש עוד בסוף מדרגות, ומי יודע כמה עוד יש. השכינה יכולה ליפול עוד הרבה הרבה יותר, אפשר לרדת עוד הרבה יותר. סבור אתה שלהיות עובד הדור בעיה היא? אראה לך מה פירוש להיות אתאיסט. סבור אתה שלהיות אתאיסט בעיה היא? אראה לך מה פירוש להיות ליטאי. אני מתכוון לומר, יהודי מסוים שיכול להיות יבש לגמרי, אך עדיין הוא איזה שריד של יהודי. אפשר עוד הרבה הרבה, כמו שאומרים, זו הטעות שכל אחד יודע עליה, יש טעות, כל הצדיקים טעו בקץ, "עבדני לחשוב וטעה", שכן לא יכלו להבין עד כמה עמוק, כמה מדרגות יש עוד בשכינה, שיש בהן עדיין חיות מסוימת. וזה מה שמשמיע לנו, שיש עדיין אותה חיות מסוימת, שכן אילולא היתה, היה הדבר מוכרח או להסתיים, או שהיתה מתרחשת הגאולה.

הרפואה — קיצים קטנים

באים המקובלים ואומרים, לא ניתן להימשך כך. לא ייתכן, אמת, זה נמשך, אך לא ניתן באמת להימשך כך. וייתכן, אני סבור באמת, שזהו פשט חסידי אחר על הקץ, שאומרים שכל קץ באמת היה התעוררות מסוימת, פעל באמת דבר מה, אלא לא בפועל ממש, לא במובן, לא במובן הגשמי, אלא במובן הרוחני, ההפוך, כל מיני תירוצים. אך במילים אחרות, תיקון העולם שמדברים עליו, השראת השכינה שמדברים עליה, ברור שאינו דבר אחד, אלא אלף חלקים. אפשר לתקן חלק אחד וייוותר חלק אחר, ולהיפך, ואין בזה כל בעיה.

ובדרך אמת מסוימת — וזה מסביר אף הזוהר וברמ"ק באריכות — מה שנחרב בית המקדש אין פירושו לאו דווקא שהכול נסתיים. אכן זו נפילה, ומידה מסוימת שאפשר לראותה, אפשר לשאול את המומחים והם יראו כמה רושם עוד נותר, כמה ספיחים עוד צמחו בזמן בעלי התוספות, ובזמן הרמ"א כבר אינם צומחים, כבר חלוש הרבה יותר. אך על כך יש רפואה. הקדוש ברוך הוא עשה לו רפואה, או הביא רפואה. יש רפואות לכך. במילים אחרות, יש קיצים קטנים. במה שאותו אדם הבין שהעולם אינו יכול להימשך הלאה, טמון שבאמת באותה תקופה בא נביא חדש. אלא שאין קוראים לו נביא, קוראים לו רוח הקודש, בעל מדרגה, בעל השגה, מחדש חידושי תורה, רבי, בעל שם טוב, זוהר, אריז"ל, יהיה מי שיהיה, כל אחד בדורו, דרך חדשה, שהרי תמיד חסרות כל הדרכים, שכולן עדיין אינן שלמות היחוד, כולן מוסיפות עוד מעט ועוד מעט.

סומך ה' לכל הנופלים

ועם כל זה, ראוי שהרמ"ק, דהיינו רבי משה קורדוברו, קורא לזה סמך, 'סומך ה' לכל הנופלים' (תהלים קמה, יד). ונופל ולעתיד קם, כשתיפול לגמרי, יקימנה. אך אפילו בשעה שהיא נופלת, נאמר פסוק, אומרת הגמרא, ואף על פי כן חזר דוד ושמחה ברוח הקודש, שנאמר, כמו שכתוב באות ס' של אשרי, סומך ה' לכל הנופלים. הקדוש ברוך הוא סומך. סומך אין פירושו שהוא עושה שלא ייפול. כשאין נופל, אין זה סמך ה' לכל נופלים, אלא מקים לנופל. זו קימת בתולת ישראל. אך סמך ה' לכל נופלים פירושו שהיא נופלת באמת, שהיא בנפילה חופשית. אך סומך ה', הקדוש ברוך הוא סומך סמך. והזוהר קורא לזה סעד או סמך. ולשון סעד, אני סבור שהוא מלשון "כסא דוד לסעדו", לסעוד, כמו הנחת יד תחת, כמו — אינני זוכר מי אמר על המדינה, כר לישראל בגלות. להניח יד מתחת, להניח סמך לשכינה.

הסמך — התחדשות בתוך האור הקודם

והסמך הוא תמיד התחדשות בתוך האור הקודם. אין זה אור חדש, אין זה אור חדש לגמרי, אלא פירוש על תורה קודמת. אך פעמים רבות הוא כה גדול עד שהוא יחוד חדש. אפשר לומר שלפי ערך זה, אכן גאולה הוא, לפי ערך זה אכן אור חדש הוא. וכמו שדיברנו בפעם הקודמת, שאז מתחילים דווקא לבכות על מה שחסר, שכן אז חוזרים — שאמרנו שעל נהרות בבל עוד זכרו. עתה כבר אין זוכרים, אך כשנזכרים, שכן שלח הקדוש ברוך הוא סעד וסמך, אפשר לבכות על הגלות האחרונה, וזה פועל דבר מה נוסף.

דרך הקבלה — הרמת היחוד

וזוהי דרך הקבלה. הרמ"ק אמר פעמים רבות שכל כוונת הזוהר, וכוונת מה שנתגלה הזוהר בדורות האחרונים דווקא, בנויה לעשות, להרים אותו יחוד, לא היחוד האמיתי — שלכן נאמר שיביא את — 'בהאי חיבורא דילך יפקון מן גלותא' (זוהר), אם יעלה בידו. ואם לא, יבוא סעד שני מאוחר יותר, שכבר בא. אני מתכוון, מאז כבר עברו עוד שניים-שלושה, הגלגל כבר הסתובב עוד פעמיים-שלוש, ויש דברים חדשים, ואין זה נכון, אין להיאחז דווקא במה שהם היו. אך עדיין אנו חיים חזק מאד מן הזוהר, מן היחוד, מן הסעד והסמך שעשו, שעשה הזוהר, ושעשו המקובלים האחרונים.

והם בנו מעין שכינה, מעין משכן, מעין מקדש, על ידי הבכייה, על ידי "עשו את המטה ככל המסובים בלילה". והבכייה עושה שנוכל לחיות הלאה, שנוכל להמשיך לחיות.

הקושיה הגדולה — הדגש על מצוות של קדושה

כעת ברצוני לבאר במה מתבסס היסוד, והוא דומה מאד באמת למה שאמרתי, שבית המקדש הוא עצמו תיקון לבעיה של גלות, שכן אדם הראשון לא הצטרך למקדש כלל. ובזה ניישב קושיה גדולה שיש לבני אדם על המקובלים, ואני סבור שכאן טמון סוד התירוץ.

הקושיה היא כך: הלומד קבלה רואה דגש עצום, דגש מחודש באופן שלא היה כמותו. אפשר ללמוד ספרים קודמים ולא למצוא דגש זה באופן זה, על מה שאפשר לקרוא מצוות של קדושה, או שקראו לזה בלעז מצוות ריטואל. כלומר, הלומד בספרים קודמים רואה שיש מצוות בין אדם למקום ומצוות בין אדם לחברו. אך אפילו כשמדברים על בין אדם למקום — יש תורה, עבודה, גמילות חסדים — אפילו כשמדברים על דברים שהם בין אדם למקום, בדרך כלל היודע יודע, שכמעט אין אף ספר אחד מן הראשונים, ואולי אפילו מן המדרשים, שהוא כספר על קדושת שבת, או על קדושת המועדים, או אפילו על חשיבות אכילת כשר. אף היא אכן קדושה, הוא אומר.

רואים שיש בדיוק אותו דגש על, נאמר, נושא המידות הטובות, על נושא תיקון החברה, ואפילו כשמדברים על בין אדם למקום, מדברים על הבנות מסוימות שיבין אדם את הקדוש ברוך הוא, או על דברים שהם כשלמות של האדם שאין לו בני אדם אחרים, פרישות, דביקות, מדברים כאלה. אך אין רואים, למשל, שכל ספר שלם יוקדש לכוונה, לסוד מצוות תפילין, להנחת

תפילין כדבר המקדש את האדם, המקרב את האדם לאלוקות, המכניס אלוקות לעולם. אין רואים בספרים שלפני הזוהר, ובקבלה האחרונה עוד יותר, אך אין רואים דגש זה כלל.

על שלושה דברים העולם עומד

ויש כאן טענה נכונה, והמשנה אומרת 'על שלשה דברים העולם עומד' (אבות א, ב): עבודה, שהיא עבודת המקדש, או נאמר בזמן הזה שאין לנו מקדש, יש לנו תפילות במקומה, יש לנו אותו סוג מצוות, מצוות מעשיות, מצוות של עבודת השם. אמנם זה רק שליש, אך תורה ועבודה הם שני דברים אחרים. תורה פירושה לימוד תורה, אין פירושה לימוד תורה בדביקות. עמוד העבודה. גמילות חסדים אין פירושה לעשות גמילות חסדים בכוונות האר"י. אין כלל כוונות האר"י על גמילות חסדים. אכן, אפשר לראות איזו מצווה כמעט אין עליה כוונות האר"י — אין. שכן צדקה נותנים. אמנם יש כוונה על צדקה, אך זו מפני שהצדקה הניתנת כריטואל, כמו "ברך דוד", אך מה שנותנים צדקה, מה שנותנים ממון ליהודים, אין זו דרך של להיות מקובל. אין זו עבודה חסידית. חסידים אכן עושים את העבודות הללו, אך אין אלה עבודות שמציגים אותן כעבודות מקובליות. סתם, צריך להיות גם אדם.

השאלה — מאימתי זה הדבר החשוב ביותר?

ובני אדם יכולים אפילו לשאול, כשמקשים קושיה שכזו, שבקבלה אומרים שכל המצוות שצריך לעשות הן כדי לתקן את התיקונים בעולמות עליונים. ופירוש הדבר, כדי לבנות את המשכן, לבנות את השכינה. זה פירוש עולמות עליונים. את השכינה בעולם צריך לבנות, אך יש מבנה, כמו שמדברים על כל סדר ההשתלשלות, צריך לבנותו, כך שיוכל להיות "בית יצרתי", "בית העתיד להיבנות", שיוכל להיות בעולם הזה.

ושואלים בני אדם, מאימתי זה הדבר החשוב ביותר? מדוע נעשה זה דגש כה גדול? הרי בנביאים נאמר פעמים רבות — מה, בית המקדש? בני אדם סומכים יותר מדי על בית המקדש. העיקר להיות אדם, העיקר 'עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך' (מיכה ו, ח). העיקר אינו כל אלה, העיקר אינו עבודת השם. העיקר הוא השלמת העולם, ואמנם השגת ה' חלק ממנו, אך לא המצוות הריטואליות, המצוות שאנו קוראים להן מצוות של עבודה. לא זה הדגש.

ורואים לכאורה שרבנו אומר בפירוש להיפך. הלומד קבלה, המסתובב בין יהודים חסידיים — ואני סבור שכל היהודים היום חסידיים הם בדרך זו — רואה שעיקר הדגש הוא על המצוות דווקא. זו החיות. כשמדברים על שבת, על יום טוב, על תפילין, על ציצית, על תפילות, על שירת שירות ותשבחות, כל מיני דברים כאלה השייכים כמו לעמוד העבודה, למה שעשו בבית המקדש בעשיית דברים כאלה.

מה אירע ליתר העמודים? אין איש מכחיש חלילה שיש עמודים אחרים, אך מה אירע שזה נעשה כמו המבט המרכזי על מה שפירושה יהדות?

התירוץ — דרך חדשה לבניין בית המקדש

והתירוץ הוא שזו דרך חדשה לבניין בית המקדש. כלומר, עד עתה, אם היה גן עדן, או אפילו עולם אחר, שכל העולם כולו מעצם מהותו מקום של קדושה — ימות החול לא חשב איש מעולם שאינם חלק מן השבת. יש 'ששת ימים תעבוד... ויום השביעי תשבת' (שמות כ, ט-י), זהו מחזור, הכול חלק מאותו מחזור. מה שעובדים בימות החול אינו נפרד מן השבת. אך זה כל עוד מבינים שיש מלאך של יום ראשון ומלאך של יום שני, ומן השבת הוא הקדוש ברוך הוא בעצמו. אך מה קורה כשאדם אינו מאמין עוד באותו מלאך של יום ראשון ובאותו מלאך של יום שני? בקושי אפשר לשכנעו שיישאר מאמין בקדוש ברוך הוא של השבת. אלא שכל העולם נעשה מקום של חולין, הרבה יותר משהיה פעם.

אם כן, מה עושים? עושים כמו שאמר הקדוש ברוך הוא, עשו לי מקדש. נעשה לכל הפחות מקום אחד שמלא קדושה, שמלא מלאכים, ספירות, שמות, דביקות, כל מיני גוונים של דביקות, לא רק דבר פשוט אחד, עם כל מיני ציורים ממנה. כמו העולם, שהעולם מלא כל מיני דברים, 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', 'מלכותך מלכות כל עולמים' (תהלים קמה, יג), כל אותם עולמות.

מכניסים את כל החלקים דרך מצוות של קדושה

והאמת היא שכשעושים כך, מכניסים לתוכו אף את כל שאר חלקי העולם. כלומר, במקום לומר שיש תורה, עבודה, גמילות חסדים, אומרים אכן, שמי שיניח תפילין יתעורר בו לאהוב יהודי אחר, שכן תפילין מורים על 'מי כעמך ישראל גוי אחד' (דברי הימים א יז, כא), תפילין של הקדוש ברוך הוא, ויזכר בתפילין של הקדוש ברוך הוא, וזכירה זו לאהוב יהודי אחר. או שיבוא אל הרבי בשבת, שהוא כביכול מקדש מעט, ושם הוא נפגש עם בני אדם נוספים, ובכך נעשית אהבת ישראל וכן הלאה, ועוד דרכים אחרות.

אלא שאז לומדים תורה כדי שתהיה דביקות. מדוע היה רע ללמוד תורה כדי ללמוד תורה? כך נהגו פעם. אך הדבר איבד את ערכו, שכן פעם, הלומד גמרא ראשונים — אינני מאמין שאף אחד מהם למד תורה בדביקות כמו שהספרים החסידיים תובעים — אך הם לא למדו בנפרד מן הדביקות, שכן הם חיו וכל העולם היה בעיניהם גן ה', גן עדן, ברמה מסוימת, לא כאותה רמה שהיתה אצל אדם הראשון או אפילו בזמן הבית, אך די בכך שיוכל להימשך בדרך זו.

אך אחר כך נעשה דבר שכזה, שאם ילמדו תורה ויאמרו לו מה תובעים — שיחות חסידיות משיחות זאת כך בפירוש, ותופס אתה שזו בעיה חדשה — אם יאמרו שלומדים תורה כדי להבין את חכמת הבריאה, כדי להבין את העולם, כדי להבין מהי ההלכה שצריך לעשות, יאמר האדם, הרי זה לימוד חילוני, את זה אפשר ללמוד באקדמיה. והרי נאמר שללמוד מדע הוא דבר של חול. ומי הכניס זאת ללב? אה, הכניס זאת חורבן בית המקדש. חורבן בית המקדש, שהוציא את השכינה מכל העולם, שלא הותירה אפילו בבית המקדש, הכניס ללב שהעולם ריק.

אם הכול כן, אזי הכול גם לא

רוצה אתה להחזיר מעט, צריך אתה לבנות מחדש מקצת בית המקדש. אם ברצונך לומר מלא כל הארץ כבודו — הרי, שוב, אם אתה אומרו בדרך פשוטה, הכול, ממילא הכול אותו דבר,

ממילא הכול כלום. אם הכול כן, אזי הכול גם לא. אם כל יום קדוש, אזי כל יום אינו קדוש. אין הבדל. הרי צריך תחילה להבין מהי קדושה.

הרי ממילא, אומר המקובל, יודע אתה מה? נבנה מחדש את בית המקדש. אמת שאין בית המקדש, אך מותר אכן, בבחינה קטנה, בבחינה של זעיר אנפין, המקדש מעט, ואפשר לבנות מחדש את בית המקדש. אין להם בית המקדש. הרי הם מרחיבים, מוצאים בכל נקודה שיש בה מצווה של קדושה — הנחת תפילין, לבישת ציצית, שמירת שבת — שכולן מצוות של קדושה, לא מצוות של תיקון העולם. מצוות של הורדת השכינה לעולם, או של הכנסת השכינה לתוכן. ומכניסים כמה שיותר כוחות להרחיב במצוות, כלומר להוסיף עליהן פירושים, כוונות, סדרים, מנהגים, להוסיף קישוטים, כמו מנהגים שהם סביב המצוות. ובכך יהיה עולם שהוא מעט העולם בחזרה, והכול מעט העמדה על אחת. בכך שמדגישים את המצווה של קדושה, מחזירים עולם שמלא קדושה.

מתי אפשר לומר את דרשת ישעיה

ואף שמלכתחילה לא היה צריך להדגיש זאת — מלכתחילה היה להיפך, בעולם שכל אחד מבין בו שכל העולם מלא קדושה, אפשר להנות ולומר, אכן, אך אל תסבור שדי בכך, אל תסבור שללכת לבית המקדש די בכך. צריך גם לעשות את הבין אדם לחברו, צריך גם לעשות כמו שאומר ישעיה הנביא, שימצא אדם עני וייתן לו לאכול, וכן הלאה. אך זה פועל רק כשאתה מאמין עדיין בבית המקדש. ישעיה הנביא לא אמר שלא יאמינו בקדושה, הוא אמר שידעו מה תובעת הקדושה ממך למעשה, כיצד מביאים אותה אף בבין אדם לחברו, כל אותם דברים.

אך אם חיים בעולם שהוא לאחר החורבן, אזי לא ניתן לומר את הדרשה. אומרים אז את הדרשה להיפך, כלומר, מנסים להכניס את הכול אל הקדושה, ובכך מחזירים את העולם. זהו סוד השכינה, שבכך מחזירים את השכינה

לעולם, ואז אפשר כבר לומר את הדרשה בחזרה, אז אפשר כבר לומר בחזרה אף את דרשת ישעיה הנביא. אך אפשר לומר את דרשת ישעיה הנביא רק למקובל. מי שמאמין מלכתחילה שכל העולם שטוח, שהכול אותו דבר, מה הוא אומר בדרשה? אתאיזם. הוא אומר, אה, אין עולם, אין אלא שיהיה אדם טוב, על כל פנים. ומדוע יהיה אדם טוב, אגב? אינני יודע, זה נעים, אין ברור מדוע.

סיכום — סוד סמך השכינה על ידי הקבלה

אך העצה, דרך הקבלה לבנות בית המקדש, היא דרך כל אותן דרכים, דרך הדגשת כל אותן מצוות של קדושה, ובכך להמשיך לתוכן את כל שאר סוגי המדרגות, כל שאר סוגי הערכים, כל שאר סוגי המידות הטובות, כל שאר סוגי המעלות שיש בעולם, שיש בתורה. וזהו הסברי על סוד סמך השכינה על ידי הקבלה.

תמלול מלא

סוד סמך השכינה על ידי הקבלה

הקדמה — המשך הסוגיא של קדושה ותיקון חצות

מורי ורבותי, אחים יקרים, היום הוא ערב שבת קודש פרשת מטות מסעי, שבת מברכים אב תשפ"ו. עלינו להמשיך את מה שהתחלנו בשבוע שעבר. כתוב **"כל היוצא מפיו יעשה"** (במדבר ל, ג). הבטחנו שננסה להבין את הסוד, היסוד וההלכה למעשה של הסוגיא שאמרנו כהמשך לסוגיא של קדושה, כפי שזו גם הסוגיא של תיקון חצות.

המקובלים האחרונים — האריז"ל, ואולי לפניו גם בראשית חכמה, אם כי לא ראיתי זאת בבירור ברמ"ק — עשו מהנקודה שהזוהר אומר שצריך לקום בחצות וללמוד תורה, ענין שצריך לבכות על החורבן.

מטרת לימוד הזוהר — בניין בית המקדש

טענו שיש לזה קשר חזק מאוד עם מה שדרך הקבלה — וזה כבר דבר שכתוב קודם בבירור, בזוהר בפירוש, והרמ"ק מסביר זאת עשרות פעמים בכתביו — שמטרת לימוד הזוהר אינה רק כדי להבין משהו, אלא יש בזה מטרה של קדושה. סוד הכוונה של מה שכתבו את הזוהר, ושל מה שלומדים זוהר, הוא אותו סוד של בניין בית המקדש. סוד השיקום, הרקונסטרוקציה של הקדושה. בית המקדש הוא בית הקדושה, המקום שהשכינה שורה על העולם.

ומאחר שיש גלות, יש חורבן, והחורבן נעשה יותר ויותר גרוע בכל יום. כך אומר הזוהר הרבה פעמים, הוא אוהב מאוד את הלשון מסוף מסכת סוטה, ש**"משחרב בית המקדש אין לך יום שאין קללתו גדולה מחבירו"** (סוטה מט.), בכל יום הקללה גדלה. כמעט בכל פעם שהוא מדבר על הגלות הוא מביא את הלשון הזו, ובכך הוא רוצה להוציא משהו. וזו תשובה לדבר שהתחלתי לעורר בשבוע שעבר ברמז.

בעיית הקדושה החיובית — השראת השכינה

נושא הקדושה החיובית

אני רוצה להוציא שהם ראו שיש בעיה. נושא הפרישות, של להיות אדם טוב יותר, שליטה על היצרים — את זה אפשר להבין. אבל נושא הקדושה החיובית לא יכול להיות משהו אחר מאשר השראת השכינה, כמו שאנו קוראים **"עיקר שכינה בתחתונים היתה"** (בראשית רבה יט, ז), כמו מי שקורא בתחילת פרשת בר**?**שית ובפרשיות האבות. לדבר עם הקב"ה יהיה דבר נורמלי כמו לדבר עם אדם, להיות נוכח במציאות ה', במציאות השכינה.

גן עדן — המקדש המקורי

הדוגמה הגדולה ביותר לכך היא המקדש. אבל אפילו המקדש הוא באמת תיקון לבעיה; במקור, "עיקר שכינה בתחתונים היתה", לא היה מקדש. גם אדם הראשון בגן עדן — את גן עדן אפשר לקרוא מקדש, לא היה עולם מחוץ לגן עדן. כשאדם הראשון גר בגן עדן, שם **"וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום"** (בראשית ג, ח) — כמו שאדם הראשון מטייל בגן, מטייל הקב"ה גם כן; שניהם מטיילים.

המקדש כתיקון

לכל אחד יש בית

מה שעשו מקדש הוא אותו דבר כמו **"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"** (שמות כה, ח): לכל יהודי יש בית. מסתובבים במחנה ישראל ושואלים, איפה גר משה? איפה גר אהרן? איפה גר קרח? לכל אחד יש את ביתו. ואיפה גר הקב"ה? הקב"ה גר שם, בינינו. יש לו את פעולותיו, פעולות ה' שאנו מכירים כהשראת השכינה, השגחת ה', עדיין נורמלי כמו בינינו.

האיכה הראשונה — אדם הראשון

אבל זה כבר באמת שונה, כי על זה אומר המדרש שהאיכה הראשונה — **"איכה ישבה בדד"** (איכה א, א), הכותרת של אבלות השכינה — היתה אצל אדם הראשון. **"ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה"** (בראשית ג, ט). איכה הוא אותיות איכה, אם כי הנקודה קצת שונה. איפה אתה אדם? היית **"בגן אלקים היית"** (יחזקאל כח, יג), ועכשיו נפלת, אינך שם יותר. אחר כך זרקו אותו החוצה, **"ויגרש את האדם"** (בראשית ג, כד), אבל האיכה היא כבר על מה ש**"ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלקים"** (בראשית ג, ח) — יש מקום שהקב"ה נמצא, ויש מקום שהקב"ה לא נמצא. זו האיכה הראשונה, על מה שמאבדים את גן עדן.

המקדש בא לתקן את החורבן

כשיש בית המקדש, בית שהקב"ה גר בו, משמע מכך שבבתים אחרים הוא לא גר. זה כבר קצת חורבן, ובית המקדש בא לתקן את החורבן, הוא חי בעולם שהוא כבר נפילה מסוימת. לפני החטא, במקור המקורי, אין מקדש — זה פירוש "עיקר שכינה בתחתונים היתה". אבל אומר המדרש על **"באתי לגני אחותי כלה"** (שיר השירים ה, א): "לגנוני", "למקום שהיתה עיקרה בתחלה" — לא לגן חדש, אלא לגני, **"ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם"** (בראשית ב, ח), שם הקב"ה עצמו גר.

כשעשו את בית המקדש, **"יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו"** (שיר השירים ד, טז), עשו כאילו גן כזה. הקב"ה חוזר לתחתונים כמו בגן, אבל לא לגמרי אותו דבר; אם היה לגמרי אותו דבר, לא היו עושים מקדש מחוץ וחול מחוץ. בבחינת גן עדן עדיין לא היה חול.

מעולם לא חזרנו לגמרי

מזמן אדם הראשון אנחנו עדיין מעולם לא חזרנו לגמרי. **"אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו"** (תהלים פב, ז) עדיין חל אפילו בזמן בית המקדש; כולם עדיין מתים. מאז חטא אדם הראשון מעולם לא היתה תקופה שביטלו לגמרי את החטא — אולי לחצי רגע במתן תורה, במלכות שלמה, אבל באופן יסודי לא. ועל כל זה היו תיקונים שתיקנו את העולם, עשו בית המקדש.

בזמן המקדש לעומת היום — שלט מזויף של בית ה'

בזמן המקדש אנשים אמרו, **"שמחתי באומרים לי בית ה' נלך"** (תהלים קכב, א) — לאן אתה הולך? הקב"ה נמצא שם. היום אפשר לתלות שלט "בית ה'", אבל אני חושב שזה מזויף. סתם לומר שיש מקדש, בית, מצוה, זה לא הדבר. לומר שיש חורבן פירושו שאנחנו לא מבינים מה זה אומר לחיות בסוג כזה של עולם, שלקב"ה יש בית, וגם לי יש בית משלי.

יכול להיות טעם גדול לכך על פי החסידות. יכול להיות שסוף המטרה — יש משמעות מסוימת שבוכים על השכינה, באמת בוכים על חטא אדם הראשון, על האיכה. אבל לצמצם שבוכים רק על מקום השכינה, רק על מקום הבית, זה כבר קצת צמצום; היה צריך להיות נחלה בלי מצרים. עכשיו זה בין

המצרים, הצמצום הגדול ביותר שיכול להיות — כבר עשו בית, אבל זה נעשה ממש בין המצרים.

נחלה בלי מצרים — המצרים של גן עדן

לעתיד לבוא, **"והאכלתיך נחלת יעקב אביך"** (ישעיה נח, יד), "נחלה בלי מצרים" (שבת קיח.). בלי מצרים זה מעבר לגן עדן. מה הם המצרים של גן עדן? **הכרובים ולהט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים** (בראשית ג, כד). זה הגבול, שומרי הפתח של גן עדן, והרגע שזה קיים זה בעצם שורש החורבן — שיש אדם ויש גן עדן, והאדם לא נמצא בגן עדן.

כל המשכן הוא רק כדי להזכיר לנו, **"אדם כי יקריב מכם קרבן"** (ויקרא א, ב), שהיה פעם אדם הראשון שלא היה צריך משכן, כי כל עולמו היה בגן, בגן עדן.

המצב המקורי והמצב העתידי

אדם ושכינה חברים

יוצא שיש מצב ראשוני. המצב המקורי של האדם ושל השכינה הוא שהם חברים, הכל דבר אחד, הם הולכים ביחד. **"והתהלכתי בתוככם"** (ויקרא כו, יב) כתוב לעתיד לבוא; שמא תאמרו בלא יראה, **"ויראתם אותי"** — שעדיין יהיה פחד מסוים, אבל האדם מטייל בגן, כמו **"אני ואתה נטייל בגן עדן"** (סוטה יז.): היהודים והקב"ה מסתובבים באותו גן ביחד. זה המצב המקורי, וזה המצב העתידי, מצב הנשמות.

הבניין הגדול של הדורות

בינתיים היו מצבים שעשינו בניין גדול. **"מיום העלותי את בני ישראל ממצרים"** (שמואל ב ז, ו) לא אמרו לקב"ה לעשות מקדש; שלוש ארבע מאות שנה היה משכן, **"ואהיה מתהלך באהל ובמשכן"** (שמואל ב ז, ו). זו עבודה מאוד עמוקה, **"עד אבוא אל מקדשי א-ל"** (תהלים עג, יז), עד שעושים בית המקדש.

היה צריך לעבוד מאוד קשה להחזיר לעולם תחושה של השכינה. אברהם אבינו עשה מזבחות, **"ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם"** (בראשית כא, לג), הוא ייסד את מקום השכינה, **"בהר ה' יראה"** (בראשית כב, יד). יצחק, יעקב, משה רבינו עבדו, וכך אומר המדרש, שבעה דורות — עמרם, קהת, לוי. לבסוף יכלו לעשות קצת משכן, שגם הוא רק דבר זמני. אחרי חמישה עשר דורות שלמה המלך יכול היה לבנות בית המקדש. עבודה איומה עשו כאן, ושיא העבודה היה שיר השירים, היום ששלמה המלך עשה את בית המקדש.

מאימתי התחיל החורבן?

מהרגע שנבנה

אבל אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. מאימתי התחיל החורבן? כמו שכתוב, **"על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה"** (ירמיה לב, לא) — מהרגע שהיה ה"באתי לגני אחותי כלה" התחיל הירידה.

אבל הירידה הגדולה ביותר — כמו הלבנה שהיתה במילואה בזמן שלמה, אחרי חמישה עשר דורות, חמישה עשר מלכים, כמו חמישה עשר ימים של הלבנה, ירדה לגמרי — היא בזמן צדקיהו, בזמן חורבן בית ראשון, וחרב בית המקדש. כמו שכתוב, **"אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה"** (תהלים עד, ט): אנחנו לא רואים סימנים, לא בית המקדש, לא שכינה, אין לנו נביא, ואנחנו לא יודעים מה קורה בעולם.

העובדה של איבוד השלמות

תמיד אפשר לומר, הוא אמר את זה כשהיה מדוכא. תמיד אפשר למצוא חיזוק, וצריך. אבל העובדה של היות דרך שלמה של חיים, שהאדם והשכינה לא סותרים, שאפשר להבין, **"והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלקים"** (ויקרא כו, יב), זה דבר שהיה לנו פעם והלך. כשמדברים על חורבן בית המקדש אני מתכוון לחורבן בית ראשון, כי בית שני עשה איזה תיקון, אבל לא תיקון נצחי — זה היה בניין חלש כל בית שני. ומאז אנחנו מאבדים את זה.

הדיסאנצ'נטמנט של העולם

העולם הריק

תמיד כשמדברים, חכמים של היום מדברים על ה"דיסאנצ'נטמנט" של העולם — מה שהעולם נעשה עולם ריק, אין מלאכים, שרפים, שדים, רוחות, מזלות. אנחנו היום לא מאמינים בכלום. בקושי יש אנשים שעדיין מאמינים בקב"ה שהוא מעל הכל.

מה החסידות חידשה

זה מה שהחסידות באה לחדש. לא שלא היתה התנגדות ומחלוקת אמיתית, אבל מי שהבין טוב תמיד הבין כך — לומדים את הרמב"ם, את הזוהר, את הרמ"ק, כתוב בכל הספרים השונים בלי שום ספק. מה שהחסידים חידשו הוא ש**"מלא כל הארץ כבודו"** (ישעיה ו, ג), תמיד אפשר למצוא את ה', אפילו בהסתרה הגדולה ביותר, "בכל תנועה ותנועה". צריך להבין את זה כניסיון לתקן את הבעיה שהעולם נעשה ריק.

תפיסת העולם המכניסטית

הרבה היסטוריונים מדברים על זה לאחרונה. הם מסבירים שכשקוראים ספרים מתקופת הראשונים, ימי הביניים, רואים איך העולם מלא בדברים מיסטיים — מלא ברוחות, נשמות, גלגולים, מלאכים; פעם רואים אותם, פעם מרגישים אותם, פעם מאמינים בהם.

ובא המדע המודרני ומרוקן את העולם. הוא הופך את כל העולם כמו מכונה; העולם הוא דבר מת. יש מי שאומרים שיש אלוהים שמנהל אותו מלמעלה, כמו יצרן השעון, ויש מי שאומרים שהוא עדיין משגיח. אבל התמונה נקראת תפיסת עולם מכניסטית: העולם הוא מכני, הכל כמו מכונה, דבר מת. את כל השדים, רוחות, מלאכים, נשמות גירשו. זה מאוד שונה מהדרך הישנה, שהעולם מלא בכל מיני יצורים — על כל עץ מלאך; הולכים ביער ומרגישים את זה.

מודרניזם בתקופות שונות

במקומות אחרים הצרה של המודרניזם הגיעה בתקופות אחרות. לפעמים אדם שומע שסבא רבא שלו עדיין חשב שהעולם מלא בשדים. אבל אני כמעט לא מכיר אף אדם אחד שחי לגמרי כמו שמספרים מפעם. סוג המבט החדש הזה, שהעולם ריק, הגיע למקומות שונים בזמנים שונים.

השיטות בהכרת המציאות

התשובה החסידית והבעיה שלה

לבעיה הזו יש תשובות שונות, והתשובה החסידית — נושא "מלא כל הארץ כבודו" — יש לה עדיין בעיה מסוימת. אני אומר, אנחנו בעד החסידות, אבל אני צריך להדגיש את זה. אולי זה התיקון השלם, אבל הבעיה היא שבמובן מסוים הכל עדיין נשאר אותו דבר.

שיטת הקבלה

יש שיטת הקבלה. היא אומרת שיש אלוהים, הוא מנהל הכל, כוחו בכל, והאור עצמות אין סוף מתפשט דרך סדר ההשתלשלות עד "שולטון קטן שבים", עד הרמה האחרונה. אף אחד מעולם לא חשב שיש דבר שיוצא מתחום ממשלתו, אפילו לא ב"אחיזתם בכללות ממשלתו", אפילו לא בסטרא אחרא.

אבל עדיין יש מדרגות של השתלשלות, של התלבשות, והן דברים אמיתיים. לפני כן כמעט כל מקובל מאמין שיש שדים, רוחות, נשמות, מלאכים, ספירות — כל מיני רמות בין עצמות אין סוף לבינך. אמנם עצמות אין סוף גם בתוך כל ספירה, **"מסובב כל עלמין וממלא כל עלמין"** (תיקוני זוהר), אבל העולמות קיימים, ולכל אחד יש חיות מסוימת לעצמו. מקבלים אותה מהאור אין סוף שמתפשט בהם, אבל יש לה חיות מסוימת לעצמה. יוצאים החוצה ורואים עולם מלא בחיות, בחן, בדברים חיים — כאן בית המקדש, שם ירושלים, לכל דבר יש קדושה משלו. זו המבט הקבלי.

המבט המת בספרי חסידות מסוימים

בספרי חסידות מסוימים נשארים לראות קצת עם המבט המת: כל העולם עדיין אותו דבר, אין ריבוי גוונים, ריבוי צורות, חילוק של מלאכים ושרפים.

אני מסתכל לפעמים בפירושים חסידיים על קבלת האר"י, אפילו הקומרנא, ורואים שזה נראה דבר פלא: האריז"ל אומר שיש שם מסוים לבין המצרים, אחר לפסח, אחר לסוכות, והספר החסידי רואה שבעצם הכל אומר אותו דבר — אין עוד מלבדו, והכוונה של בין המצרים היא להראות שאין עוד מלבדו אפילו בבין המצרים. אני לא חולק על זה, אבל למה האריז"ל התאמץ ועשה כל כך הרבה כוונות ושמות, כדי דרך זה לחזור ולומר שהכל הוא אין סוף? הוא גם אמר שהכל הוא אין סוף. אלא האמת היא שאופן התיקון של העולם אחרי חטא אדם הראשון הוא דרך עמידה על החיוניות המסוימת של כל דבר בודד, של כל מלאך, של כל חפצא דקדושה. זה לא היה לעשות הכל שווה, כאילו הכל אותו דבר.

ארבע השיטות

יש שיטת האתאיזם: הכל שווה, ואין עוד, אין אלוהים.

יש שיטת עבודה זרה: יש כל מיני אלים, אלהים לרבים, הרבה כוחות אמיתיים אחרים.

אחר כך יש שיטה: יש רק דבר אחד, הכל שווה, ואלוהים אחד מנהל אותו. זו שיטת החסידות. אבל השיטה גם חסרה.

יש שתי שאלות אחרות: שאלה אחת היא האם הכל שווה, והשנייה היא האם יש אלוהים. זו לא אותה שאלה. בחסידות חושבים הרבה פעמים שאם הכל שווה אז הכל אלוהים אחד, אבל יכול להיות שהכל יהיה שווה וזה יהיה ריק. האמונה שהכל אותו דבר היא בעצמה פגם. יש ריבוי גוונים בעולם; הקב"ה עשה את העולם כך שיהיו כל מיני דברים. להכחיש את המציאות פירושו להכחיש את השכינה, כי השכינה היא זו שיש לה הכרעה על כל הפרטים, על כל השינויים בעולם.

ארבע השיטות בהשקפת העולם

יוצאות ארבע שיטות: (א) הכל שווה ללא אלוקות; (ב) הכל שווה עם אלוקות, אבל יש חסרון בכך שהכל שווה; (ג) הכל שונה מאלוקות — שיטת עבודה זרה, חסרון של פירוד אבל מעלה של אלוקות; (ד) שיטת הקבלה — יש הרבה דברים, ויש אלוקות אחת שמחיה את כל הדברים הרבים.

זוהי השיטה הרביעית, והיא השלימות האמיתית של הכרת המציאות. גם יש אלוקות, וגם יש עולם שמלא בהארת אלוקות, עם הרבה מדרגות, אפילו תרח ריחא — דבר חי שיש לו אפילו משהו למשול עליו, "אין מלך בלא עם", והקדוש ברוך הוא מושל על זה. זוהי ההשקפה של יחודא תתאה. חשוב להבין שהשלימות של הכרת המציאות היא השיטה הרביעית, לא השלישית ולא השנייה.

הבעיה לאחר החורבן

אתאיזם ולא עבודה זרה

חזרה למקום שבו אנחנו נמצאים: בנו בית המקדש, מקום שהקדושה תחול בו, אבל הוא נחרב. וכשאני אומר נחרב, אני מתכוון שזה יותר בזמן של אתאיזם מאשר בזמן של עבודה זרה. אני לא מכיר הרבה יהודים שבגלל שיש חורבן התחילו בעבודה זרה. אולי זה היה ניסיון בבית ראשון, אבל מבית שני זה לא הניסיון — זה באמת ההבדל בין חורבן בית ראשון לחורבן בית שני.

הבעיה שלנו היא לא שאולי יש אלוקות אחרת, אלא שאין כלום. כמו שהוא אומר, "אין עוד נביא", "אין אתנו יודע עד מה". לא כתוב "ואולי אהיה להם", כמו בפסוקים אחרים — **"ומה תעשה לשמך הגדול"** (יהושע ז, ט), "ולמה יאמרו הגוים" שהאלוקות שלהם חזקה יותר. לא, אין כלום.

האין הופך להיות יותר גרוע בכל יום

האין הופך להיות יותר ויותר גרוע בכל יום. מה שהגויים אומרים שקרה במאה ה-17, כשהם התחילו להבין שהעולם ריק — התורה אומרת שזה התחיל ביום שבית המקדש נחרב. זו כבר בעיה של אלפיים שנה, ואולי מבית המקדש הראשון, אולי מחטא אדם הראשון — בעיה הרבה יותר עתיקה.

מדוע הקבלה והחסידות פתרו בעיה?

עוד רמה של ירידת השכינה

מדוע באו הקבלה והחסידות ופתרו בעיה מסוימת? הרמב"ם, הראב"ד, רב סעדיה גאון היו להם בעיות אחרות. לא מרגישים מהם שהם מדברים על נבואה, השראת השכינה, כדברים שבכלל לא יודעים מה זה — משא"כ בדורות האחרונים צריך קודם כל להוציא מה זה.

הפשט של ההבדל הזה, אומרים המקובלים, הוא שזו עוד רמה אחת של ירידת השכינה. ברגע שבית המקדש נחרב, השכינה התחילה לרדת.

הרמ"ק על סוד הקץ

אומר הרמ"ק דבר נפלא: עוסקים הרבה בתורות של הקץ — מתי צריך משיח לבוא? "מהו סוד הקץ האחרון?" העולם, נניח העולם היהודי, יכול להתקיים רק כמה שיש לו חיות מסוימת, שקוראים לה בקבלה "יחוד", השראת שכינה מסוימת. בלי בית המקדש העולם לא חי.

אם האתאיסטים חלילה צודקים, חורבן בית המקדש לא מעלה ולא מוריד. וגם אם החסידים צודקים, זה גם לא מעלה ולא מוריד, כי הקדוש ברוך הוא מחיה את כולם בשני המקרים. אבל אם יש הבדל בין עולם עם יחוד — עם שכינה מיוחדת, **"אני ה' אלקיכם שאני מייחד שמי עליכם"** — ועולם בלי שכינה, בפירוד, אז איך העולם יכול להמשיך?

הגלות לא יכולה להיות דבר נצחי. היא חייבת להסתיים — או עם **"ושבו בנים לגבולם"** (ירמיה לא, טז), או עם **"ואבדתם בגוים"** (ויקרא כו, לח). אבל מאחר שיש הבטחה שלא יכול להיות "ואבדתם בגוים", חייב להיות **"ושב ה' אלקיך"** (דברים ל, ג).

שבעים שנה — דור שלם

עכשיו אומר הרמ"ק: ירמיהו הנביא חשב ששבעים שנה היא השיעור של גלות, כי **"ימי שנותינו בהם שבעים שנה"** (תהלים צ, י). מה זה שבעים שנה? דור שלם. אחרי שבעים שנה לא נשאר שום זכר למה שהיה; כמו חוני המעגל שמתעורר אחרי שבעים שנה, אין את אותו עולם יותר. דיברנו בזמן פסח, "עד כאן רחמי אב על הבן", אפשר להעביר את המסורת עד שלושה ארבעה דורות, ושבעים שנה זה פחות או יותר הדרך החזקה ביותר. כל עוד חי עוד אדם אחד, אפשר עוד לראות את הסבא בן שבעים שנה, הוא יכול עוד לדבר איתך. אחרי שמונים זה כבר קצת בטל מן העולם. שבעים שנה, זה כמה זמן שזה יכול להיות.

התחדשות החיות

כדי שהעולם ימשיך, כדי שהיהדות תמשיך, צריכה להיות חיות, התחדשות החיות, שאנחנו קוראים לה שפע חדש מהיחוד. השנה הראשונה, **"על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון"** (תהלים קלז, א) — הם עוד זכרו את ציון, עוד יכלו לומר "איכה", **"איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר"** (תהלים קלז, ד), **"אם אשכחך ירושלים"** (תהלים קלז, ה). אחרי שנה נעשה חלש יותר, כי שוכחים ולא יודעים ממה היה.

חשב ירמיהו: אחרי שבעים שנה, או הקדוש ברוך הוא יגאל את היהודים, או לא יהיו יהודים. כמו שר' בונם אמר, יש רק את שתי האפשרויות. זה בעצם על מה הקץ בנוי. מאחר שיותר משבעים שנה לא יכול להיות, חייבת לבוא הגאולה. אבל הקדוש ברוך הוא הראה לנו טוב יותר.

המדרגות בשכינה

דניאל כבר אמר שאפשר לומר שבעים פעמים שבעים. כמה שהצדיקים הקודמים דמיינו שהגלות לא יכולה להמשיך הרבה יותר מכמה שנים כאלה — זה הכל היה השערות שלהם על כמה מדרגות יש בשכינה.

הם חשבו (בקבלה, כמו שהרמ"ק אומר, בלשון הזוהר): יחוד הוא כמו זריעה. **"אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה"** (תהלים צז, יא). נוטעים אור, וגדל מזה עץ, פירות היחוד — הנשמות, היהודים שיוצאים מהייחוד

קודשא בריך הוא ושכינתיה. בבית המקדש, **"יראה כל זכורך"** (שמות כג, יז), עושים יחוד, ומזה נולדים תינוקות יהודיים — תינוקות עם נשמה יהודית, שיש להם הרגשה, תחושה ליהדות ולשכינה.

המשל של ספיחים

מה קורה אם מפסיקים לזרוע? יש שמיטה כזו, **"ושבתה הארץ שבת לה'"** (ויקרא כה, ב), לא זורעים. אבל בשמיטה גם גדל — ספיחים. מהזריעה של אתמול יכול להיות; נופלים מעצמם גרעינים משנה שעברה, וגדל מעצמו אפילו בלי זריעה. בוודאי הרבה יותר חלש, זו לא התחדשות, זו תולדה, תולדת האור, אבל זה גדל.

כל צדיק פעם אמר קץ, והוא התבונן: עד כמה עמוק זה יכול ללכת? כמה רמות יש בשכינה? העתק של העתק של העתק. אחד חשב שבעים רמות, השני אמר אלף, **"אלף שנים בעיניך"** (תהלים צ, ד) — אלף שנה היא הגלות שכתוב בזוהר. לא יכול להיות יותר מאלף מדרגות בשכינה.

המדרגות האינסופיות של הירידה

אבל אנחנו יודעים שהגלות עוד נמשכת. אף אחד מהם לא הבין עד כמה עמוק ורחוק זה הולך, כמה מדרגות יש בשכינה, מה השיעור קומתו של יוצר בראשית. **"נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל"** (עמוס ה, ב) — כך מפרש הרמ"ק: כשהשכינה תיפול לגמרי עד האות ת', לא תוסיף קום, אז תבוא בתולת ישראל.

הבעיה היא שהתגלה שיש עוד בסוף מדרגות; השכינה יכולה עוד ליפול הרבה הרבה יותר. אתה חושב שלהיות עובד אלילים זו בעיה? אראה לך מה זה להיות אתאיסט. אתה חושב שלהיות אתאיסט זו בעיה? אראה לך מה זה ליטוואק. יכול עוד להיות יהודי שיבש לגמרי, אבל עדיין קצת יהודי. זו הטעות של הקץ, "עבדני לחשוב וטעה", כי הם לא יכלו להבין כמה מדרגות עוד יש בשכינה שיש להן עוד חיות מסוימת. כי אם לא הייתה שום חיות, זה היה חייב או להסתיים או לקרות הגאולה.

הרפואה — קיצים קטנים

כל קץ באמת גילה משהו

באים המקובלים ואומרים: זה לא יכול באמת להמשיך ככה. וזה פירוש חסידי אחר על הקץ — שכל קץ באמת היה התעוררות מסוימת, באמת גילה משהו, רק לא פועל ממש במובן הגשמי, אלא ברוחניות. תיקון עולם, השראת השכינה, ברור שזה לא דבר אחד, זה אלף חלקים. אפשר לתקן חלק אחד ונשאר חלק אחר, ולהיפך.

בית המקדש נחרב, לא אומר בהכרח שהכל נגמר. זו אמנם נפילה — אפשר לשאול את הזקנים כמה רושם עוד נשאר, כמה ספיחים עוד גדלו בזמן בעלי התוספות, שלא גדלים בזמן הרמ"א, זה כבר הרבה יותר חלש. אבל על זה יש רפואה. יש קיצים קטנים. בזה שפלוני הבין שהעולם לא יכול להמשיך הלאה, טמון שבאמת באותה תקופה בא נביא חדש — רק לא קוראים לזה נביא, אלא רוח הקודש, בעל מדרגה, מחדש חידושי תורה, רבי, בעל שם טוב, זוהר, אריז"ל: דרך חדשה, כי כל הדרכים נכשלות, כי כולן לא שלימות היחוד, כולן עושות עוד עוד קצת.

סומך ה' לכל הנופלים

ועם כל זה קורא לזה הרמ"ק סמך, **"סומך ה' לכל הנופלים"** (תהלים קמה, יד). אומרת הגמרא, ואף על פי כן חזר דוד ושמח ברוח הקודש, כמו שכתוב באות ס' של אשרי, "סומך ה' לכל הנופלים". סומך לא אומר שהוא עושה שהיא לא תיפול — כשאין נופל, אין "סומך ה' לכל נופלים". סומך אומר שהיא אמנם נופלת, זה בנפילה חופשית, אבל הקדוש ברוך הוא סומך סמך. והזוהר קורא לזה סעד או סמך — לסעוד, כמו להניח יד תחת השכינה.

הסמך — התחדשות בתוך האור הקודם

הסמך הוא תמיד התחדשות בתוך האור הקודם. זה לא אור חדש לגמרי, זה פירוש על תורה קודמת. אבל הרבה פעמים זה כל כך הרבה שזה יחוד חדש, ולפי ערך זה זו אכן גאולה, אכן אור חדש. וכמו שדיברנו פעם שעברה, שאז מתחילים רק לבכות על מה שחסר: כי הקדוש ברוך הוא שלח סעד וסמך, אפשר להיזכר ולבכות על הגלות האחרון, וזה עושה עוד משהו.

דרך הקבלה — להעלות את היחוד

זו דרך הקבלה. הרמ"ק אמר הרבה פעמים שכל הכוונה של הזוהר, וזה שהזוהר נתגלה בדורות האחרונים דווקא, בנוי להעלות את סוג היחוד. לא היחוד האמיתי, כמו שכתוב **בהאי חיבורא דילך יפקון מן גלותא** (זוהר) — אם לא, יבוא סעד שני מאוחר יותר, שכבר בא. זה כבר עבר עוד שתיים שלוש פעמים, יש דברים חדשים, ובאמת לא צריך להיאחז במה שהם היו. אבל אנחנו חיים עוד מאוד חזק מהזוהר, מהיחוד, מהסעד והסמך שהזוהר והמקובלים האחרונים עשו. הם בנו מיני שכינה, מיני מקדש, על ידי הבכיה, "עשו את המטה ככל המסובים בלילה", והבכיה עושה שאפשר לחיות הלאה.

השאלה הגדולה — הדגש על מצוות ריטואליות

השאלה

מי שלומד קבלה רואה דגש עצום, מחודש באופן שלא היה כמותו, על מה שאפשר לקרוא מצוות של קדושה, באנגלית ריטואל מצוות. מי שלומד בספרים קודמים רואה שיש מצוות בין אדם למקום ובין אדם לחברו — תורה, עבודה, גמילות חסדים. אבל כמעט אין אף ספר אחד מהראשונים, או אפילו ממדרשים, שהוא כמו ספר על קדושת שבת, על קדושת המועדים, על החשיבות של אכילת כשר.

רואים דגש כזה על מידות טובות, על תיקון החברה, וגם כשמדברים על בין אדם למקום מדברים על הבנות שאדם יבין את הקדוש ברוך הוא, או שלימות של האדם — פרישות, דבקות. אבל לא רואים שספר שלם יוקדש לסוד של מצוות תפילין — הנחת תפילין בתור דבר שמקדש את האדם, שמקרב אדם לאלוקות, שמכניס אלוקות לעולם. הדגש הזה לא נמצא בספרים לפני הזוהר.

על שלושה דברים העולם עומד

יש טענה נכונה. המשנה אומרת **על שלושה דברים העולם עומד** (אבות א, ב): עבודה — זו עבודת המקדש, או בזמן הזה שאין לנו מקדש יש לנו תפילות במקום זה, מצוות מעשיות של עבודת ה'. אבל זה רק שליש. תורה אומרת ללמוד תורה, לא ללמוד תורה בדבקות. גמילות חסדים אומרת לא לעשות גמילות חסדים עם כוונות האר"י; אפילו אין כוונות האר"י על גמילות חסדים. צדקה נותנים; אם יש כוונה, זה כי הצדקה שנותנים בתור ריטואל, כמו "ברך דוד". אבל שנותנים כסף ליהודים זו לא דרך להיות מקובל, לא עבודה חסידית — זה סתם, צריך להיות גם אדם.

השאלה — מאימתי זה הדבר החשוב ביותר?

בקבלה אומרים שכל המצוות הן כדי לתקן את התיקונים בעולמות עליונים — כדי לבנות את השכינה, המבנה של סדר ההשתלשלות, כך שיוכל להיות "בית דעתיד לבנות" בעולם הזה. שואלים אנשים: מאימתי זה הדבר החשוב ביותר? בנביאים כתוב הרבה פעמים שאנשים סומכים יותר מדי על בית המקדש. העיקר להיות אדם, **"עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך"** (מיכה ו, ח). העיקר השלמת העולם, בוודאי השגת ה' הוא חלק, אבל לא המצוות הריטואליות.

רואים לכאורה שרבינו אומר במפורש להיפך. מי שמסתובב אצל יהודים חסידיים — ואני מתכוון שכל היהודים היום הם יהודים חסידיים בדרך הזו — רואה שהדגש העיקרי הוא על המצוות דווקא. כשמדברים על שבת, יום טוב, תפילין, ציצית, תפילות, שירה שירות ותשבחות, כל הדברים ששייכים לעמוד העבודה. מה קרה לעמודים האחרים? אף אחד לא מכחיש שיש עמודים אחרים, אבל מה קרה שזו ההשקפה המרכזית על מה זה אומר יהדות?

התירוץ — דרך חדשה לבנות את בית המקדש

במקום העולם הריק — מקום של קדושה

התירוץ הוא שזו דרך חדשה לבנות את בית המקדש. עד עכשיו, בגן עדן או אפילו בעולם אחר, כל העולם בעצם הוא מקום של קדושה. בימי החול אף

אחד לא חשב שזה לא חלק משבת; **"ששת ימים תעבוד... ויום השביעי תשבת"** (שמות כ, ט-י) — הכל חלק מאותו מחזור. מה שעובדים בימי החול לא נפרד משבת. אבל זה כל עוד מבינים שיש מלאך של יום ראשון ומלאך של יום שני, ובשבת הקדוש ברוך הוא בעצמו. אבל מה קורה כשאדם לא מאמין יותר במלאך של יום ראשון? בקושי אפשר לשכנע אותו שיישאר להאמין בקדוש ברוך הוא של שבת. כל העולם נעשה מקום של חולין, הרבה יותר מפעם.

אז מה עושים? עושים כמו שהקדוש ברוך הוא אמר לעשות את בית המקדש. בואו לפחות נעשה מקום אחד שם מלא בקדושה, עם מלאכים, עם ספירות, עם שמות, עם כל מיני גוונים של דבקות — כמו העולם שמלא כל מיני דברים, **"מלכותך מלכות כל עולמים"** (תהלים קמה, יג).

מכניסים את כל החלקים דרך המצוות של קדושה

כשעושים את זה, מכניסים בזה גם את כל החלקים האחרים של העולם. במקום לומר שיש תורה, עבודה, גמילות חסדים בנפרד, אומרים שמי שיניח תפילין זה יעורר אותו לאהוב יהודי אחר, כי תפילין מראה על **"מי כעמך ישראל גוי אחד"** (דברי הימים א יז, כא), התפילין של הקדוש ברוך הוא. או יבואו לרבי בשבת, מקדש מעט, ושם פוגשים עוד אנשים, ודרך זה נעשית אהבת ישראל.

למה היה רע ללמוד תורה כדי ללמוד תורה, כמו שהיו עושים פעם? מי שלומד גמרא ראשונים, אני לא מאמין שאף אחד למד תורה בדבקות כמו שהספרים החסידיים דורשים, אבל הם לא למדו בנפרד מדבקות, כי כל העולם היה בעיניהם גן ה' — לא כמו אצל אדם הראשון או בזמן הבית, אבל מספיק שזה יוכל להמשיך.

אבל אחר כך נעשתה בעיה חדשה, ושיחות חסידיות מדברות על זה כך במפורש: אם נאמר שללמוד תורה זה כדי להבין את חכמת הבריאה, כדי להבין את ההלכה מה לעשות, האדם יאמר, אוקיי, אז זה לימוד חילוני, אפשר ללמוד את זה באקדמיה. מי אמר שללמוד מדע זה חולי? חורבן בית המקדש, שהוציא את השכינה מכל העולם, אמר שהעולם ריק.

אם הכל כן, הכל גם לא

אם אתה רוצה להחזיר קצת, אתה צריך לבנות מעט בית המקדש. אם אתה אומר "מלא כל הארץ כבודו" בדרך פשוטה, ממילא הכל אותו דבר, וממילא הכל כלום. אם הכל כן, הכל גם לא. אם כל יום קדוש, כל יום לא קדוש. צריך קודם להבין מה משמעות הקדושה.

אומר המקובל: בואו נבנה את בית המקדש. אמת שאין בית המקדש, אבל מותר, בבחינת זעיר אנפין, המקדש מעט. הם מרחיבים, מוצאים בכל נקודה שיש בה מצוה של קדושה — להניח תפילין, ללבוש ציצית, לשמור שבת — שכולן מצוות של הורדת השכינה, לא מצוות של תיקון העולם. וככל שיושקעו יותר כוחות להרחיב במצוות — להוסיף על זה פירושים, כוונות, סדרים, מנהגים, קישוטים — דרך זה יהיה לנו עולם שהוא קצת שוב עולם מלא קדושה, והכל קצת העמידה על אחת.

מתי אפשר לומר את דרשת ישעיהו

במקור לא היה צריך להדגיש את זה. להיפך, בעולם שכולם מבינים שכל העולם מלא קדושה, אפשר לומר: כן, אבל אל תחשוב שללכת לבית המקדש זה מספיק; צריך גם לעשות את בין אדם לחבירו, כמו שישעיהו הנביא אומר שצריך למצוא עני ולתת לו לאכול. אבל זה עובד רק כשאתה עדיין מאמין בבית המקדש. ישעיהו הנביא לא אמר שלא להאמין בקדושה, אלא שצריך לדעת מה הקדושה דורשת ממך למעשה.

אבל אם חיים בעולם לאחר החורבן, אי אפשר לומר את הדרשה. אומרים להיפך: מנסים להכניס הכל לתוך הקדושה, ודרך זה מחזירים את השכינה לעולם, ואז אפשר כבר שוב לומר גם את דרשת ישעיהו הנביא. אבל אפשר לומר את דרשת ישעיהו רק למקובל. מי שמאמין לכתחילה שכל העולם שטוח, שהכל אותו דבר, מה הוא אומר בדרשה? אתאיזם — אין עולם, יש רק שצריך להיות אדם טוב. אבל למה צריך להיות אדם טוב? לא ברור למה.

סיכום

דרך הקבלה לבנות בית המקדש היא דרך הרחבת כל המצוות של קדושה, ודרך זה להמשיך בזה את כל שאר המדרגות, הערכים, המדות הטובות והמעלות שיש בעולם ובתורה. וזה ההסבר שלי על הסוד של סמך השכינה על ידי הקבלה.

Generated by Shiur Upload Automation